

Prolog

Svetovi, Disk i Okrugli

Postoji razuman način da se napravi svet.

Treba da bude ravan, da slučajno* niko ne padne sa njega, osim ako se previše ne približi ivici, u kom slučaju je sam kriv.

Treba da bude kružan, da može lagano da se okreće ne bi li godišnja doba polako tekla.

Treba da ima jake oslonce, da se ne bi srušio.

Ti oslonci treba da imaju čvrste temelje.

Da bi se izbegla beskonačna regresija, temelji bi trebalo da rade ono što temelji rade i postojano stoje sami od sebe.

Treba da ima sunce da bi mu obezbedilo svetlost. Sunce treba da bude malo i ne suviše vruće, da bi se štedelo na energiji, i treba da se okreće oko diska da bi odvojilo dan od noći.

Svet treba da naseljavaju ljudi, pošto nema ni svrhe praviti ga ako niko tamo neće živeti.

Sve treba da se događa zato što to žele ljudi (magija) ili zato što to zahteva moć priče (narativijum).

Razumni svet je Disksvet – pljosnat, okrugao, podupiru ga četiri slona koja čvrsto stoje na leđima džinovske kornjače koja plovi kroz svemir, i naseljavaju ga obični ljudi, čarobnjaci, veštice, trolovi, patuljci, vampiri, golemi, vilenjaci, Vila Zubička i Deda Pras.

Ali-

* Namerno padanje je potpuno druga priča, u pogledu čega mogu da budu maštoviti koliko god požele. Videti Svetlost čudesnog, Boju magije i Poslednjeg heroja

Postoji i glup način za pravljenje sveta. A ponekad je upravo to ono što je neophodno.

Kada je eksperiment iz fundamentalne taumaturgije na terenu za skvoš Nevidljivog univerziteta izmakao kontroli i pretio da uništi univerzum, kompjuter Heks je u trenu morao da potroši ogromne količine magije. Jedina opcija je bila da aktivira Projekat Krugosvet, polje magičnih sila koje – paradoksalno – ne dozvoljava magiji da proдре u njega. Kada je Dekan Nevidljivog univerziteta gurnuo unutra prst da vidi šta će se desiti, Krugosvet se uključio. Krugosvet nije baš potpuno siguran na koji se njegov deo to ime odnosi. Ponekad se odnosi na planetu, ponekad na ceo univerzum. Bilo je usput i nekoliko nezgodica, ali univerzum Krugosveta sada prilično uspešno funkcioniše, već trinaest i po milijardi godina, a sve je započeo jedan bradati starac.

U nedostatku magije i oskudevajući u prirodnom narativijumu, univerzum Krugosveta funkcioniše po pravilima. Ne pravilima koja su sastavili ljudi, već pravilima koja je napravio sam Krugosvet. Što je čudno, pošto Krugosvet nema predstavu šta bi ta njegova pravila trebalo da budu. Izgleda da ih samo izmišlja u hodu, ali teško je u to biti siguran.

Ono što svakako ne zna jeste koje bi veličine trebalo da bude. Gledan spolja, dok skuplja prašinu na polici Rinsvindove kancelarije, univerzum Krugosveta – kugla od nekih dvadeset centimetara prečnika – izgleda kao nešto između lopte za nogometanje i dečije snežne kugle. Od iznutra izgleda malko veće: sfera poluprečnika oko 400 sekstilion kilometara. Koliko njegovi jedini poznati stanovnici* mogu da zaključe, mogao bi biti još i veći od toga, možda čak i beskonačan.

* Ovo može biti i pogrešno pošto je to mišljenje dotičnih stanovnika.

PROLOG

Tako veliki univerzum deluje malo kosmički bespotrebno, pošto njegovi stanovnici zauzimaju samo najsitniji delić te pomalo zastrašujuće zapremine, naime površinu jednog približno sferičnog tela koje ima prečnik od jedva dvanaest hiljada kilometara.

Čarobnjaci i ovu sferu nazivaju Krugosvetom. Njeni stanovnici je zovu Zemlja zato što je od toga načinjena njena površina (osim onih vlažnih, kamenitih, peskovitih i ledenih delova), što je jedan tipično provincijalni stav. Do pre par vekova, mislili su da je Zemlja nepomična u središtu univerzuma. Ostatak, koji se okretao oko nje ili mahnito lutao preko neba, bio je manje važan budući da nije sadržao *njih*.

Krugosvet je planeta koja je, kao što ime kaže, kružna. Ali ne kružna kao disk, već kružna kao lopta za nogometa-nje. Mlađa je od univerzuma Krugosveta, stara je svega oko trećine njegove starosti. Iako kosmički majušna, planeta je poprilično velika u poređenju sa svojim stanovnicima, tako da ako tamo živite, i glupi ste, možete se prevariti da zami-slite da je ravna.

Da bi se sprečilo da stanovnici planete padnu sa nje, pravila kažu da ih tajanstvena sila drži prilepljenim. Na svu sreću, nema nikakvih svetonosnih slonova. Kada bi ih bilo, stanovnici bi mogli da otpešače skroz oko svog sveta do mesta na kojem se ona dodiruje sa slonom. Ova svetonosna zver neizmerne snage njima bi delovala kao *da leži na leđima*, nogu podignutih uvis. (Ako bismo mu obojili tabane u žuto, ne bismo mogli da ga razaznamo dok pluta u činiji žutog krema...)

Pravila Krugosveta su demokratska. Ne samo da ova tajanstvena sila ljude drži prilepljene za njihov svet, već lepi i sve ostalo za sve ostalo. Ali lepak je slab, tako da sve može – što uglavnom i čini – da se pomera.

Ovo uključuje i Krugosvet planetu. Ona ima svoje sunce, ali to sunce ne kruži oko planete. Umesto toga, *planeta kruži oko sunca*. A još gore od toga je što to ne stvara dan i noć. Umesto toga, pošto je planeta nakrivljena, izaziva promene godišnjih doba. Takođe, ni njena orbita nije kružna. Malo je prignječena, što je tipično za sklepani način na koji je Krugosvet napravljen. Stoga, da bi bilo dana i noći, i sama planeta mora da se vrti. Ona to i radi, na svoj način: ako ste veoma glupi, možete se prevariti da zamislite da sunce kruži oko planete. Ali – ko bi rekao – ta rotacija takođe sprečava Krugosvet da bude jedna normalna sfera pošto je bila malo prignječena dok je još bila istopljena, baš kao i njena orbita... ma, zaboravite.

Kao posledica ovakvog beznadežno zbrljanog ustrojstva, sunce mora da bude ogromno i na velikoj udaljenosti. Zbog toga mora da bude apsurdno vruće, toliko vruće da su morala da se uvedu nova pravila da bi mu omogućila da gori. A gotovo celokupna njegova čudesna energetska proizvodnja biva protraćena u pokušaju da zagreje prazninu svemira.

Krugosvet ništa ne podupire. Izgleda da on misli da je kornjača zato što pliva kroz svemir vučen tim tajanstvenim silama. Njegove ljudske stanovnike uopšte ne uznemirava sfera koja pliva uprkos tome što nema peraja. Ali opet, ljudi su se tamo pojavili tek pre najviše četiri stotine hiljada godina, što je tek stoti deo jednog postotka dosadašnjeg života planete. I to izgleda da su se pojavili sasvim slučajno, počevši kao lji-gice i onda spontano postali nešto složenije – ali oko toga se izuzetno mnogo prepiru. Da budemo sasvim iskreni, nisu ni previše bistri, a moderna naučna pravila univerzuma u kojem žive počeli su da shvataju tek pre četiri stotine godine, tako da vala imaju mnogo da nadoknade.

PROLOG

Stanovnici sami sebe optimistično nazivaju *Homo sapiensom*, što na jednom prikladno mrtvom jeziku znači „mudar čovek”. Njihova dela se retko kada uklapaju u taj opis, ali povremeno je bilo slavnih izuzetaka. Zapravo bi trebalo da se zovu *Pan narrans*, majmun pripovedač, pošto ništa ne vole više od toga da ispredaju dobru priču. Oni su otelotvoreni narativijum, a trenutno preoblikuju svoj svet da bi više ličio na Diskskvet, da bi se stvari zaista i događale samo zato što ljudi žele da se one dogode. Izmislili su svoj sopstveni oblik magije, sa činima kao što su „napraviti izdubljeni kanu”, „upaliti svetlo” i „ulogovati se na Tviter”. Ovakva vrsta magije vara, koristeći zakulisna pravila, ali ako ste veoma, veoma glupi, možete to da ignorišete i pretvarate se da je u pitanju magija.

Prva *Nauka Disksveta* je sve to objasnila, i još mnogo toga pride, uključujući džinovski pilepak i zlosrećni skok civilizacije kraba u stranu. Beskrajni niz prirodnih katastrofa potvrdio je nešto što su čarobnjaci znali od samog početka: okrugli svet nije bezbedno mesto za bivstvovanje. Ubrzano premotavajući tok istorije Krugosveta unapred, uspele su da skoče od nekih ne baš obećavajućih čovekolikih majmuna okupljenih oko crnog monolita do pada svemirskih liftova, kada su neka, pretpostavimo visokointeligentna stvorenja konačno razumela poruku, pobešla sa planete i zaputila se ka zvezdama ne bi li izbegla još jedno ledeno doba.

Ti ljudi ne mogu zaista biti potomci onih čovekolikih majmuna, zar ne? Čovekolike majmune su naizgled zanimalo samo dve stvari: seks i kako da jedni druge mlatnu po tintari.

U *Nauci Disksveta II* čarobnjake je iznenadilo kada su otkrili da inteligentni zvezdoplovci zaista vode poreklo od čovekolikih majmuna – upotreba reči „poreklo” će kasnije

izazvati ozbiljne nevolje. Otkrili su da je Krugosvet otišao niz pogrešnu nogavicu pantalona vremena i tako skrenuo sa svog originalnog vremenskog toka. Ljudi nastali od majmuna postali su varvari, a njihovo društvo surovo i protkano sujeverjem. Nikada ne bi uspjeli da na vreme napuste planetu i uteknu od svoje propasti. Nešto se umešalo u tok istorije Krugosveta.

Osećajući se donekle odgovorno za sudbinu planete, onoliko koliko bi se neko možda brinuo oko bolesnog zamorca, čarobnjaci su ušli u svoju bizarnu kreaciju i otkrili najezdu vilenjaka. Vilenjaci Disksveta nisu plemenita bića iz nekih od mitova Krugosveta. Ako bi vam vilenjak rekao da pojedete sopstvenu glavu, vi biste to i učinili. Ali kada su se vratili unazad kroz vreme do trenutka u kojem su se vilenjaci pojavili, i izbacili ih napolje, sve je postalo još gore. Zlo je uklonjeno, ali za sobom je odnelo bilo kakvu trunku inovacije.

Ispitujući istoriju Krugosveta da utvrde šta bi trebalo da bude ispravan vremenski tok, čarobnjaci su zaključili da dvoje ljudi – istaknuti među onom nekolicinom veoma mudrih – nikada nisu ni bili rođeni. Da bi planeta bila vraćena na pravi put, ovaj nedostatak se morao ispraviti. Ti ljudi bili su Vilijam Šekspir, čija su umetnička dela iznedrila autentični duh čovečanstva, i Isak Njutn, koji će svetu pružiti nauku. Uz značajne poteškoće i neke usputne zanimljive neuspehe zbog kojih je bilo neophodno da tavanice budu farbane u crno, čarobnjaci su čušnuli čovečanstvo nazad u jedini tok vremena koji može da ga spase od uništenja. Šekspirov *San letnje noći* odlučno je preokrenuo situaciju, izloživši vilenjake podsmehu. Njutnova *Principia methematica* dovršila je posao uperivši čovečanstvo ka zvezdama. Završen posao.

Nije bilo suđeno da potraje.

PROLOG

Do vremena *Nauke Disksveta III*, Krugosvet se ponovo našao u nevolji. Nakon što je bezbedno ušao u viktorijansko doba, koje je trebalo da bude žarište inovacija, ponovo je skrenuo sa pravog puta istorije. Nove tehnologije se jesu razvijale, ali brzinom puža. Bili su izgubljeni neki od ključnih podsticaja inovacije i zamorac čovečanstva se ponovo našao bolestan. Ovog puta je jedna ključna ličnost napisala pogrešnu knjigu. *Teologija vrsta*, prečasnog Čarlsa Darvina, koja je složenost života objasnila božanskim delovanjem, toliko je bila dobro prihvaćena da su se nauka i verska uverenja stopila jedno u drugo. Nestala je kreativna iskra racionalne rasprave.* Kada je prečasní Ričard Dokins konačno napisao *Postanak vrsta* (pomoću prirodnog odabira itd., itd., itd...), bilo je prekasno da se razvije putovanje svemirom pre nego što ih okuje led.

Ovog puta problem nije bilo Darwinovo rođenje. Ali naterati ga da napiše pravu knjigu... tu je sve otišlo bestraga i guranje istorije nazad, na pravi put, ispostavilo se kao izuzetno težak zadatak. Nasuprot onome što kaže poslovice, posedovanje nedostajućeg eksera sa konjske potkovice nije spasilo kraljevstvo. Nije imalo nikakvog posebnog dejstva osim što je konju bilo malo lagodnije, pošto bilo šta važno retko kada ima samo jedan jedini uzrok. Bio je potreban veliki odred čarobnjaka koji su napravili preko dve hiljade pažljivo koreografisanih promena ne bi li doveli Darvina na *Bigl*, sprečili ga da pobegne sa broda kada je bio bolestan kao pas i podstakli njegovo zanimanje za geologiju ne bi li ostao sa ekspedicijom dok nije stigla do Galapagoskih ostrva†.

* To jest, uvrede, ponižavajući nadimci i besramno nabijanje na nos ko je u pravu.

† Široko rečeno. Ostajao bi na kopnu kad god je bilo izvodljivo, oko 70% celog „putovanja”.

Ne bi uopšte ni uspeli da čarobnjaci nisu shvatili da im se nešto aktivno meša u napore da istoriju vrate na fabrička podešavanja. Revizori stvarnosti su najgori oblik sanitarnih inspektora: oni mnogo više vole univerzum u kojem se nika-da ništa zanimljivo ne dešava i voljni su da odu do krajnosti da se postaraju da to tako i bude. Blokirali su svaki potez čarobnjaka.

Umalo da ode mast u propast. Čak i kada su čarobnjaci uspešno izveli da Darwin poseti Galapagos i primeti zebe, ptice rugalice i kornjače, bile su mu potrebne godine da shvati značaj tih stvorenja – do tada su svi oklopi kornjača odavno nestali, bačeni u more nakon što je njihov sadržaj pojeđen, a zebe je poklonio stručnjaku za ptice. (Ipak jeste shvatio da su ptice rugalice zanimljive.) Trebalo mu je još više vremena da se konačno lati toga da napiše *Poreklo* umesto *Ologije*; ume-sto njega, stalno je pisao naučne knjige o vitičarima. Kada je konačno uspeo da napiše *Poreklo*, opet je zabrljao sa Poreklom II, nazvavši ga *Poreklo čoveka* – o, ne. *Uspon čoveka* bi bio mnogo bolji marketinški potez.

U svakom slučaju, čarobnjaci su konačno postigli uspeh, čak su izveli i to da dovedu Darvina na Disksvet da upozna boga evolucije i divi se točkovima na njegovom slonu. Objavljivanje *Porekla* je uspostavilo odgovarajući tok vremena kao jedini koji se ikada dogodio. (Hoće to tako sa pantalonama vremena.) Krugosvet je *ponovo* spasen i mogao je da mirno počiva na svojoj polici skupljajući prašinu...

Sve do...